

Yazgının Yokluğunda Suçun Varlığı Meselesi ya da Ailenin Parçalanmasının Suçla İlişkisi

Müjdat AVCI (*)

Özet: Bu çalışmada, toplumun temel kurumlarından biri olan ailenin parçalanmasına yol açan nedenler ve söz konusu kurumun bütünlüğünün bozulması halinde çocukların yasa müdahalesini gerektirecek davranışlara yönelmelerine ne oranda etki ettiği ve bu konuda kurumsal ve bireysel düzeyde alınabilecek önlemlerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Parçalanmış Aile, Boşanma, Üvey Ebeveyn, Gayrimeşru Çocuk, Çalışan Kadın, Çocuk Suçluluğu.

The Issue of Predestined Crime or the Relationship Between Familial Disintegration and Crime

Abstract: This study aims to determine the factors resulting from the dissolution of the family structure, one of the basic constituents of society, and to what extent it influences children to adopt attitudes requiring legal intervention in the event of the destruction of the integrity of the said establishment. This study also aims to examine preventative measures that could be taken regarding this issue at the institutional and individual levels.

Key Words: Fragmentary Family, Divorce, Foster Parents, Illegitimate Child, Working Woman, Juvenile Delinquency.

---

*) Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.
(e-posta: mavci@erzincan.edu.tr)

Giriş

Geçmişten günümüze hangi tarihsel döneme, hangi coğrafyaya ya da topluma bakılırsa bakılsın, insanın, daima topluluk veya toplum halinde bir hayat sürdürdüğü görülür. Onun doğasında var olan bu bir arada yaşama isteği zaman ve mekâna bağlı olmaksızın beraberrinde pek çok sosyal kurumun da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kurumlardan biri, ortak insan aklının ya da yönelişinin ürünü olan ailedir.

Aile, varlığı insanla beraber başlayan, dolayısıyla, tarihi onun tarihi kadar eski olan bir kurumdur. İnsanoğlunun binlerce yıllık tarihi boyunca yapı ve işlevleri bakımından bazı değişiklikler geçirse de, günümüze kadar sosyal hayatın içindeki önemini korumayı sürdürmüştür. Tarihsel süreç içerisinde hem biyo-psikolojik hem de sosyo-kültürel birikimin kuşaklar arası aktarımında önemli bir rolü üstlenmiş ve insan soyunun varlığını koruyup sürdürmesinde etkili bir yapı olmuştur. İnsanoğlunun hayatı boyunca, deyim yerindeyse 'seçme şansının olmadığı' birkaç unsurdan biri olan bu yapı, aynı zamanda onun tüm etkinlik alanlarını yönlendirme/etkileme gücüne de sahip olmuştur. Biyolojik ve kültürel kodların aktarımında başat rol oynayan ve aynı zamanda insanı doğum öncesinden başlayarak ömrünün sonuna kadar etkileme gücü olan, bireyin diğer insanlara, canlı ve cansız tüm varlıklara karşı takınacağı tavrın ya da tutumun kodlarını içinde taşıyan bu kurum, bir yerde insanın 'yazgısı' olarak da ifade edilebilir. İnsan hayatında böylesi bir konuma sahip olan bu birimin, bütünlüğünün bozulması ya da parçalanması halinde ise telafisi mümkün olmayan sorunlara neden olacağı açıktır. Bu sorunlardan en önemlisi kuşkusuz suçlu davranışlardır.

Yüz yüze etkileşimin ve duygusallığın yoğun olarak yaşandığı, dolayısıyla, biyo-psik ve sosyal gelişime ait bilgilerin ilk olarak öğrenildiği yer olan aile, bireyin ilk ve aynı zamanda doğal çevresidir. O, tarih boyunca toplumun tüm özdeksel ve tinsel birikimlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir rolü yerine getirmiş (Eserpek, 1993: 16) ve sosyal hayatın temel dinamiği olmuştur. Birbirlerine evlilik ya da kan bağı ile bağlı bireylerden oluşan ve geçmişten bu güne çocukların yetiştirilmesiyle ilgili çeşitli sorumlulukları üstlenen bu kurum, üyelerini karşılıklı sevgi, saygı, güven ve dayanışma duygularıyla bir arada tutarak sosyal hayata hazırlama görevini de üstlenmiştir. Gerek geçmişte gerekse de günümüzde toplumun tutum, düşünce ve davranışlarını yeni kuşaklara benimseterek onların toplumla bütünleşmelerini kolaylaştırmış, böylece sosyal hayatla ilgili önemli bir rolü de istisnai durumlar dışında başarıyla yerine getiren bir birim olmuştur.

Sosyal bir temel üzerine kurulmuş olan aile (İzzet, 1933: 112), tarihsel süreç içerisinde bazı değişiklikler geçirse de, sosyal hayatın devamı noktasında hala bir takım işlevlere sahiptir. Cinsel hayatın düzenlenmesi, sosyal kontrol ve koruma, üyelerinin psikolojik doyumu, yeni kuşakların sosyalleştirilmesi gibi işlevler, onu insan hayatının vazgeçilmez kurumlarından biri haline getirmektedir. Ancak bu biricik kurumun söz konusu işlevleri yerine getirerek sosyal yapıya katkı sağlayabilmesi bir yerde 'kurucu üyelerinin' yani anne ve babanın birlikte varlığına bağlıdır. Yüz yüze ve samimi ilişkilerin yoğun bir şekilde yaşandığı bu kurumun özellikle demografik açıdan sorunsuz olması, üyesi olduğu top-

lumla uyumlu ilişkiler kuran ve sorunlarını sosyal normlar çerçevesinde çözmeye çalışan bireyleri yaratacaktır. Ters durumda ise, sorunların kaynağı olan bir birim olacaktır.

Bu çalışmamızın amacı, insan hayatını doğumdan önce başlayıp ölene kadar etkileyen aile kurumunun parçalanması halinde çocukların bundan ne yönde etkileneceğini belirlemek ve böylesi bir sürecin onların gelişimleri üzerinde oluşturacağı olumsuz etkileri azaltma ya da önleme noktasında birey ve kurumların ne tür bir tutum ve uygulama içinde olmaları konusunda bazı önerilerde bulunmaktadır.

Aile, çocuğun, sosyalleşme süreciyle üyesi olduğu topluma ait tutum, düşünce ve davranışları öğrendiği ve hayata dair en önemli deneyimleri elde ettiği temel sosyal bir birimdir. Ancak boşanma, anne-babadan herhangi birinin ölmesi, eşlerden birinin evi terk etmesi, savaş veya işgal sonucu aileyle tamamen ya da bir süreliğine bağların kopması gibi durumlar sosyalleşme sürecini kesintiye uğratan etmenlerdir. Bu ise, çocukta ruhsal travmalara ve çeşitli sosyal sorunlara, başka bir ifadeyle bazı uyum bozukluklarına, sapkın ve suçlu davranışlara yönelmeye neden olabilmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar toplumdaki tüm parçalanmış ailelere genellenebilecek sonuçlar vermese de anne-baba yoksunluğu ya da parçalanmış aile ile suçlu davranış arasındaki ilişkiler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

I. Literatür Taraması

Konuyla ilgili olarak yurt dışı ve yurt içinde yapılmış araştırmalara bakıldığında çalışmamıza katkı sağlayacak dikkat çekici verilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin yurt dışında yapılan bir incelemede, bir çocuğun, hayatının ilk beş yılında uzun süreli anne yoksunluğuna maruz kalmasının, suçluluk da dahil olmak üzere telafi edilemez olumsuz etkilere yol açtığı tespit edilirken, babadan mahrum kalmanın da benzer şekilde suçluluk davranışlarının görülmesine neden olduğu belirlenmiştir (Seyhan – Bahar, 2006: 20-22). Yine Kanada’da 4–16 yaş arası 3300 çocuk üzerinde yapılan geniş ölçekli ‘Ontario Çocuk Sağlığı Araştırması’nda ise, tek ebeveynli ailelerin davranış bozukluğu (conduct disorder) ve madde bağımlılığı olan çocuklara sahip olma eğiliminde oldukları bulunurken (Hawkins, 1996: 92), Gluecklerin 500 suçlu çocuk ve 500 suç işlememiş çocuğu karşılaştırdıkları bir çalışmada ise, suçlu çocukların %49,8’inin suç işlememiş çocuklarınsa %28,8’inin parçalanmış ailelere mensup olduğu, ayrıca, suçlu çocukların %60,4’ünün, suç işlememiş çocukların ise %34,2’sinin ayrılık, boşanma, ölüm, bir ebeveynin uzun süreli yokluğu gibi nedenlerden dolayı ailelerinin parçalanmış olduğu tespit edilmiştir (Gibbons, 1987: 196). Diğer taraftan 1967’de ve 1983’de yapılan iki ayrı incelemede de parçalanmış ailelerden gelen suçlu çocukların oranının suçlu olmayanlarınkinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunun belirlenmesi (Uluğtekin, 1991: 38) parçalanmış aileyle suçlu davranış arasında dikkat çekici bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Suçlu çocuklarla ilgili olarak ülkemizde 30’lu yıllardan itibaren çeşitli araştırmaların yapıldığı ve yapılan bu çalışmalarda parçalanmış ailelerle ilgili dikkat çekici verilere ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin 1931 yılında 80 cezaevi ve 732 suçlu çocuk üzerinde yapı-

lan çalışmada, 732 çocuktan 68'inin annesiz, 279'unun babasız ve 145'inin ise hem anne hem de babasız olduğu tespit edilirken (Malik, 1931: 27) 1943 yılında 124 suçlu çocuk üzerinde yapılan araştırmada ise, çocuklardan 22'sinin anne-babasının olmadığı, 16'sının sadece anneden, 32'sinin ise sadece babadan yoksun olduğu (Dönmezer, 1943: 120) belirlenmiştir. İstanbul Cezaevi'nde yapılan bir incelemede suçlu çocukların %71'inin bir kısmının anneden, bir kısmının babadan, bir kısmının ise hem anne hem de babadan yoksun oldukları (Taşçıoğlu, 1943: 258) saptanırken, 1963 yılında Ankara Çocuk İslahevi'ndeki 319 hükümlü çocuk üzerine yapılan istatistiksel bir çalışmada ise, çocukların %15,6'sının anneden, %6,8'inin babadan, %7,2'sinin ise hem anne hem de babadan yoksun olduğu tespit edilmiştir (Beşmart, 1967: 17). Yine hükümlü gençler üzerine yapılan bir araştırmada, suçlu deneklerin %47,6'sının çeşitli nedenlerle anne ve babasından ayrı kaldığı, %22'sinin de parçalanmış ya da eksik ailelerden geldiği belirlenirken (Yavuzer, 1996: 108), 1995 yılı T. C. Adalet İstatistikleri üzerinde yapılan bir incelemede parçalanmış ailelerden gelen çocukların oranının %32 (Polat, 2004: 198), bir başka çalışmada ise bu oranın %17 olduğu (Erkan vd., 2002: 62) görülmüştür.

II. Ailenin parçalanmasının nedenleri

A. Boşanma

Anne-baba yoksunluğunun nedenlerinden biri boşanmadır. Toplumun gözünde evli bir çiftin beraberliğinin bozulması sonucu eşlerin birbirlerine karşı hak ve görevlerinin son bulmasını (Eserpek, 1979: 119) ya da evlilik sözleşmesinin sona ermesini ifade eden bu durum, aynı zamanda çocukların pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kalması anlamına da gelmektedir. Ekonomik nedenler (babanın işsiz kalması, düşük gelire sahip olması vs.), eşlerin sosyo-kültürel farklılıkları (din, mezhep, siyasi görüş farklılığı vs.), cinsel sorunlar, iletişim bozukluğu, aile içi şiddet, erkeğin ya da kadının akıl hastalığı, eşlerden birinin diğerinin canına kast etmesi, aşırı kıskançlık gibi nedenlerle ortaya çıkan boşanmadan en fazla çocukların etkilendiği görülmektedir.

Boşanma öncesi ailede yaşanan tartışma, kavga gibi sorunlarla yıpranan çocuklar, boşanmanın gerçekleşmesiyle beraber yeni ruhsal travmalar da yaşayabilmektedir. Kuşkusuz, çocuğun boşanmadan etkilenme düzeyi, büyük ölçüde anne-babanın aile kurumuna ve özellikle çocuklarına verdikleri değere ve yaklaşıma, çocuğun yaşına, eşlerin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarına bağlı (Yavuzer, 2004: 134) olsa da, bazı çocuklarda dikkat çekici bir takım etkiler bıraktığı da bildirilmektedir. Bu etkiler ise, "*duygusal uyarılara tepki vermeme (içe kapanma), şaşkınlık ve şüphencilik*" (İnanç vd., 2005: 272) olarak belirtilebilir. Kimi çocuklar bu sorunları kısa sürede atlatırken kimileri, uzun yıllar süren sosyo-psikolojik sıkıntılar yaşayabilmektedir. Nitekim Tezcan da anne-babanın boşanması durumunda çocuklarda benlik kavramının ve okul başarısının olumsuz yönde etkileneceğini, ayrıca arkadaş grubundan soyutlanma ve yetişkinlik döneminde ortaya çıkabilecek olan bir takım ruhsal sorunların (nevroz, suçluluk ve intihar) zemininin ise bu süreçte oluşabileceğini (Tezcan, 1997: 145) söylemektedir. Wells ve Rankin tarafından yapılan bir araştırma da yukarıdaki söylenenleri destekler niteliktedir. Çünkü söz konusu çalışma, ailenin, ebeveynlerin ölümüyle parçalanmasındansa, ayrılma ya da boşanma

yoluyla parçalanmasının suçlulukla daha güçlü ilişkilendiğini ortaya koymuştur (Seyhan-Bahar, 2006: 23).

Boşanma, genelde çocuğun ebeveynlerden birinin yanında kalması bazen de her iki ebeveynin onu kabul etmemesi sonucu bir yakını ya da bir kurum tarafından koruma altına alınmasıyla sonuçlanan bir durumdur. Bu da kuşkusuz çocuğun ebeveynlerinden birisinin ya da her ikisinin ilgi ve şefkatinden yoksun büyümesine, ihmal edilmesine ve belirli bir disiplin sürecinden uzak kalmasına yol açmaktadır. Ancak bazen kimi çocuklar yakınlarının veya kurumların da korumasından uzak kalabilmektedirler. Bu gibi durumlar ise, genelde onların suçlu ortamlara girmelerine ya da suçlu edimleri sergileyen biri olmalarına yol açmaktadır. Aşağıda iki farklı çocuğa ait olan konuşmalar söz konusu durumu bir nebze açıklamaktadır;

“Annemi babamı hiç tanımadım. Yurtta büyüdüm. Yurttakilerden uyuşturucuya alıştım. Sonra yaşın doldu dediler yurttan çıkardılar... Uyuşturucu alıp verirken bar kapısında beni sıkıştırıp cep telefonumu, paramı aldılar bir gece. Yediremedim. Gittim verin dedim. 5 kişilerdi. Üzerime geldiler. Kelebek vardı bende. Yaraladım, öldü. Buraya düştük...” (Ümit, 2007: 172)

“Annem de evlendi babam da evlendi tekrar. Evlerine gidemiyorum. Gençlik parkında kulübede yatıyordum buraya gelmeden önce... Şu baliyi bıraksam, hırsızlığı falan hepsini bırakırım. Buradan çıktığımda Amatem’e alsalar 1 sene kalsam. Orası en iyisi. Bir aldılar serum takıp yolladılar. Biraz daha kalsam bırakırdım. Okuma yazmayı burada öğreniyorum. Bize yılbaşı hediyesi dağıttılar çocuklar özgür diye. 4-5 sayfasını okudum. Çok güzel. Kitap yapmışlar bizim için. Aslında ben bir şey istemem. Para vermesinler, elbisem olmasın, sigaram olmasın tek ki annem gelsin bir yüzünü göreyim.” (Ümit, 2007: 171)

Burgess, çocuk suçlarının aile kurumunun çözülüş ve dağılışıyla çok sıkı bir ilişkisi olduğunu yaptığı bir çalışmayla tespit ederken (Berkes, 1931: 292), Cezayir’de yapılan bir diğer araştırmada ise, suçlu çocukların büyük bir çoğunluğunun parçalanmış ailelere (fragmentary families) mensup oldukları saptanmıştır. İncelenen bu ailelerde anne ya da babanın olmadığı veya boşanmış ya da ayrı yaşadıkları veya anne ya da babanın tekrar evlenmiş oldukları görülmüştür (Evrin, 1970: 82-83). Bir başka çalışmada, suçlu çocukların %16,25’inin anne-babasının ya ayrılmış ya da boşanmış olduğu görülürken (Orhon, 1962: 5), 3000 suçlu çocukla yapılan bir araştırmada ise, çocukların %50,7’sinin dağılmış ailelerden geldiği (Günçe, 1983: 2) saptanmıştır. Diğer yandan J. Wallerstein tarafından 100 çocuk üzerinde yapılan ve 25 yıl süren geniş çaplı bir çalışmada, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri bulunmaya çalışılmıştır. Çocukların çocukluklarından yetişkinlik dönemlerine kadarki süreyi kapsayan bu araştırmada, boşanmış ailelerin çocuklarının yanı sıra, bu çocuklarla arkadaşlık eden fakat kendi aile ilişkileri iyi olan 44 çocuk ve aileleri de incelenmiştir. Boşanan ailelerin çocuklarının %57’sinin evliliklerini sürdüremediği, diğer grupta ise boşanma oranının %25 olduğu, ayrıca boşanmış ailele-

rin çocuklarının %25'inin 14 yaşından önce içki ve uyuşturucuyla tanıştıkları, iyi aile bağlarına sahip çocuklarda ise bu oranın %9 olduğu, boşanmalarda ise çocuğun yaşının düşmesiyle yaşanan travmanın şiddetinin daha da arttığı tespit edilmiştir (http://berkeley.edu/news/media/releases/2000/09/05_divorce.html). En sık rastlanan sosyal nedenlerden biri olan boşanmanın çocukların ruhsal ve sosyal dünyalarında ciddi yıkıntılara yol açtığı açıktır. Çocuğun uğradığı travma ve mağduriyetler göz önüne alındığında boşanma edimi bir yerde 'anne-babanın çocuklarına karşı işledikleri suç' şeklinde de ifade edilebilir.

B. Ölüm

Ailenin parçalanması sadece boşanmayla değil aynı zamanda anne-babadan birinin veya her ikisinin ölmesiyle de ortaya çıkabilmektedir. Böylesi durumlarda çocuk sağ olan ebeveyninin, bir aile büyüğünün, bir akrabasının ya da bir kurumun korumasında hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Kuşkusuz bu tarz bir durum çoğu zaman çocuğun psiko-sosyal gelişimiyle ilgili sorunlara çare olamamaktadır;

"Annem 15 yıl önce bırakmış gitmiş bizi. Babam ben küçükken öldü. Babaannem bakıyordu bize, ölünce dedem yurda verdi. Dedem öldü, gittik ki amcam dedemin evine bizi almadı, kiraya vermiş. Yurt da almıyor şimdi. Dedenin ölüm kâğıdını getirmeden almayız dediler. Abimi zaten almıyor yurt yaşı büyük diye. Abimin 'Ali karnım aç' demesi gücüme gidiyor en çok. Kış da gelince 'ufak bir iş yapalım içeri gireriz yaza çıkarız' dedik." (Ümit, 2007: 170)

Anne-babadan birinin ya da her ikisinin ölmesiyle çocuğun hayat düzeni bozulduğundan çocukta ruhsal açıdan hassasiyet, değersizlik duygusu, tutum, düşünce ve davranışlarda dengesizlik gibi bir takım patolojiler ortaya çıkabilmektedir. Bu ise, akademik başarımın düşmesinden sorumlu bir öğrenci olmaya, arkadaşlara, öğretmenlere ve okul eşyalarına saldırganca edimler sergilemekten okulu terk etmeye kadar uzanan bir dizi olumsuzluğun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Kimi araştırmacılar, konuyla ilgili olarak daha dikkat çekici bir noktaya değinmektedirler. Bunlardan bazıları suçlu davranışın ortaya çıkmasında anne yoksunluğu üzerinde önemle dururken, bazıları ise baba yoksunluğu ile suçlu davranış arasında güçlü bir ilişki olduğunu savunmaktadır (Uluğtekin, 1991: 38). Anne yoksunluğu veya düzensiz anne-çocuk ilişkilerinin çocuk suçluluğuna yol açabileceği konusuna ilk olarak Bowlby'nin işaret ettiği görülmektedir. Bowlby, 44 hırsız çocukla duygusal rahatsızlığı olan 44 çocuğu karşılaştırdığı araştırmasında, suçluların, karşılaştırıldıkları çocuklara göre, hayatlarının ilk yıllarında tamamen veya uzun süreli anne yoksunluğu yaşadıklarını ve böyle bir durumun ise çocuklarda duygusal gelişim bozukluğuna, uyumsuzluğa ve norm dışı davranışlara yol açtığını tespit etmiştir (Cardwell-Flanagan, 2005: 61). Diğer taraftan Smith ve Walters, suçlu davranışların ortaya çıkışında anne yoksunluğundansa baba yoksunluğunun daha etkili olduğunu savunmaktadır. Özellikle, erkek çocukların model alıp özdeşleşebilecekleri ve uygun sosyal ve cinsel davranış örüntülerini öğrenebilecekleri bir baba figürüne gereksinim duyacaklarını belirterek, çocukların bu sayede saldırganlık duygularını nasıl ifade ya da kontrol edecek-

lerini öğrenebileceklerini (Uluğtekin, 1991: 41) söylemektedirler. Bununla beraber, erkek çocuklarının kız çocuklarına göre yaşamlarının ilk beş yılında baba yoksunluğundan daha fazla etkilendiklerinin belirlenmesi ve bu tip çocukların erkek karakteristiklerinde düşük bir profil sergileyerek kız çocukları gibi algısal alanlarda (örneğin konuşma yeteneği) ileri bir gelişim sergilediklerinin (Walczak-Burns, 2004: 194) görülmesi dikkat çekici bir durumdur. Ayrıca yapılan çeşitli çalışmalarda erkek çocuklarının cinsel istismara uğrama nedeninin kendi cinsiyetleriyle özdeşim yoksunluğu olduğunun (Topçu, 1997: 87) tespit edilmesi ve bu tip çocukların çoğunluğunun tek anne ya da baba veya yeniden yapılanmış ailelerden geldiklerinin (Topçu, 1997: 142–143) belirlenmesi cinsel gelişimle aile bütünlüğü arasındaki ilişkiyi gösteren önemli bir veridir. Yine yapılan bazı araştırmalarda eşcinselliğe yönelmiş erkeklerin çoğunluğunun babasız bir çocukluk dönemi geçirdiklerinin (Yörükoğlu, 1990: 151–152) tespit edilmesi ise bu konudaki savları destekleyen çarpıcı bulgulardır;

“Babam 15 sene evvel annemi terk etmiş. Olaydan bir süre önce de annem memleketine Kırklareli’ne gitmişti. Maktul O.’yu eskiden tanımadım. Suç ortağım olan diğer sanıklar U. ile A. kardeş olup benim arkadaşlarıdır. Ben ..... daki evde yalnız kalıyordum. Bakır toplar satarım. U. ve A. sokakta yattıklarından dolayı onları da yanıma aldım... Olay gecesi U., A., ve O. bizim eve geldik... Geceleyin O.’nun ırzına geçtim... Daha sonra kimseye söylemesin diye U. ve A. ile birlikte ellerini arkadan bağladık ve onu astık... Cesedini bizim bodrumda bir yer var oraya gömdük...” (Behramoğlu, 1975: 55–56)

Literatür incelendiğinde annedense baba yoksunluğunun çocukları daha fazla etkilediğine yönelik sonuçların olduğu çalışmaların sayısının fazla olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili olarak Warren ve Palmer’in 316 suçlu üzerinde yaptığı bir araştırmada, suçluların %98’inde baba yoksunluğu (evde babanın yerini tutacak kimse de yok) %17’sinde ise, anne yoksunluğu olduğunun tespit edilmesi (Günçe, 1983: 4) buna örnek verilebilir. Kız ve erkek çocukların biyo-genetik özellikleri ve cinsiyet ayırımına dayalı yetiştirilme koşulları göz önüne alındığında anne-baba yoksunluğuyla ilgili yapılan çalışmalarda kız ve erkek çocuklarla ilgili ortaya çıkan farklı oranların yorumu da kuşkusuz bir o kadar kolaylaşmaktadır.

C. Üvey anne-baba

Üvey anne ya da babanın olduğu aile, daha önce var olan tam aile yapısının parçalanması sonucu oluşmuş bir aile türüdür. Ancak oluştuktan sonra çocuklarla üvey ebeveyn arasında çıkan sağlıklı/çatışmalı ilişkiler ailenin yeniden dağılmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, ya çocukların aileden kopmaları ya da üvey ebeveynin çocuklara yönelik takındığı olumsuz tutum ve tavırlardan dolayı çocukların öz anne ya da öz babasının ayrılma/boşanma yoluna gitmesi söz konusu olabilmektedir. Bu ise, parçalanma sonucu oluşan ailenin yeniden dağılmasına ve özellikle çocukların çeşitli psiko-sosyal sorunlarla karşılaşmalarına zemin hazırlamaktadır.

Boşanma ya da ebeveynlerden herhangi birinin ölmesi sonucu başka biriyle evlenmeleri ile ortaya çıkan üvey anne veya üvey baba olgusu, yukarıda belirttiğimiz gibi çeşitli sorunlara ama özellikle de suçlu davranışlara yol açan nedenlerden birisidir. Tek kalan ebeveyn, başka biriyle evlense de genelde çocuk, aileye katılan yeni anne ya da babayı öz anne-babası gibi görememektedir. Yeni gelen kişiye karşı çocukta bir önyargının olması ya da yaşadığı yoğun duygusallıktan dolayı üvey ebeveynin öz ebeveyninin yerini tutamayacağını düşünmesi, çocuk ve üvey ebeveyn arasında çeşitli çatışmaların zeminini hazırlayan bir atmosfer yaratmaktadır. Üvey ebeveynler toplumun olumsuz ön yargıları ve mükemmeliyetçi beklentileri arasında bocalamak durumunda kalırken, çocuklar ise, üvey ebeveyniyle, öz ebeveynine olan duyguları arasında karmaşa yaşamaktadırlar (Tezcan, 2005: 115). Üvey ebeveynin iyi niyetine rağmen, çocuğun kendi ebeveynine karşı beslediği duygular ve toplumun üvey olana karşı ön yargısının bir şekilde çocuğa da yansması, üvey ebeveyni çocukla çatışmaya itebilmekte ve bunun sonucunda ise çocuk, evden kaçarak, bilerek ya da bilmeyerek suçlu gruplara katılabilmektedir. Çocuk suçlularla ilgili yapılan pek çok araştırmada, üvey ebeveyn sorunundan dolayı evden kaçan ve suça yönelen çocukların varlığını görmek mümkündür. Aşağıdaki örnek bu durum hakkında bir fikir vermektedir;

“... Annem öz, babam üveydi. Boyacılık yapardım. Eve para getirmezsem hem anam, hem babam döverdi. Dokuz yaşında evden kaçtım. Ankara’da bir mobilyacının yanında çalıştım. Dört ay sonra eve geldim. Okutmak istedim. Kitap almadılar. Okula yirmi gün geç başladım. Okulda öğretmen, ‘seni bırakırım!’ deyince, kaçtım. Ankara içinde dolaştım. İstanbul’a gittim. Bağlarda, bahçelerde, bazen otellerde yattım. İki yıl eve hiç dönmedim...” (Yavuzer, 1996: 70)

Tabii ki zaman üvey ebeveynin üvey çocuklarına karşı olumsuz ya da önyargılı tutum ve davranışları da sürtüşmelerin ve çatışmaların nedeni olabilmektedir. Üvey ebeveynin, evlendiği kişinin önceki eşinden olan çocukları kabullenemeyişi –ki bu kabullenemeyiş çoğu zaman çocukların yaşının büyüklüğüyle doğru orantılı olmaktadır- ve onlara karşı sert, acımasız tutum ve davranışlar sergilemesi çocukların üvey ebeveynle çeşitli tartışmalar yaşamasına, evden kaçmasına ve hatta çocuğun üvey ebeveynini öldürmeye kastetmesi ya da öldürmesi¹ gibi daha vahim durumların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1987 yılında 8109 hükümlü çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların 420’sinin annesinin, 419’unun da babasının üvey olduğu tespit edilirken (Mangır, 1992: 21), 400 suçlu genç üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise, bunların %9’unun annesinin ve %11’inin ise babasının üvey olduğu belirlenmiştir (Orhon, 1962: 6). Yine Martin ve Mouret’in yaptıkları bir çalışmada, çocukların %9’unun annelerinin, %11’inin de babalarının üvey olduğu bulu-

1) Bkz.; “Üvey annesini boğazını keserek öldürdü”, (<http://www.haber7.com/>); “Tartıştığı üvey annesini öldürdü”, (<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/>); “Engelli genç, üvey babasını öldürdü”, (<http://www.gunisiyigazetesi.net/>); “Bana yüksek sesle cevap verme’ diyen üvey annesini bıçaklayarak öldürdü”, (<http://www.haberler.gen.al/>).

nurken, Hourcq'un 201 çocuk üzerinde yaptığı bir incelemede, çocukların %11,4'ünün üvey anneye ve %20,3'ünün ise üvey babaya sahip olduğu (Orhon, 1962: 6), 1992'de yapılan bir çalışmada ise ıslahevindeki 455 çocuğun suç işlediği anda %15'inin üvey anneye ve %6'sının da üvey babaya sahip olduğu (Soyaslan, 1996: 84) tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda, üvey ebeveyne sahip suçlu çocukların oranı çok yüksek olmasa da, yine de suçluluk olgusunun değerlendirilmesinde göz ardı edilmemesi gereken bir durum olduğunu düşünüyoruz.

D. Gayri meşru çocuk

Evlilik dışı doğan, dolayısıyla, genelde annesiyle yaşamak zorunda bırakılan ya da annenin de çocuğu reddetmesinden dolayı koruyucu bir kurumun himayesine terk edilen gayri meşru çocukları da çalışma konumuz içerisinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Suçlu çocuklarla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında suç işleyen çocuklar arasında 'gayri meşru çocuk' (illegitimate child) olarak adlandırılanların oran olarak pek de az olmadığı, bu bağlamda suçlulukla gayri meşru çocuk olma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. 1864'te Fransa'da tutuklanan 800 çocuğun %60'ının gayri meşru olduğunun tespit edilmesi bu konuda verilebilecek çarpıcı bir örnektir. Yine Sichart'ın 3181 suçlu üzerinde yaptığı bir çalışmada, hırsızların %32,4'ünün, yankesicilerin %32,1'inin, cinsel suçluların %21'inin, yalancı şahitlerin %13'ünün, kundakçıların %12,9'unun, alışkın suçluların %30,6'sının ve tesadüfî suçluların %17,5'inin gayri meşru çocuklardan oluştuğunun belirlenmesi (Lombroso, 1911: 145), M. Hourcq'un 201 suçlu çocuk üzerinde yaptığı bir incelemede ise, çocukların %20'sinin gayri meşru olduğunun saptanması diğer dikkat çekici örneklerdir (Orhon, 1962: 6). Genelde sokakta, yurttan ya da tek bir ebeveynle yaşayan gayri meşru çocukların bir yerde toplumun kendilerine yönelik sergilediği olumsuz tutum, düşünce ve davranışlardan dolayı suçlu edimlere yönelindikleri söylenebilir. Ebeveyn ilgi ve sevgisinden mahrum büyüyen, temel ve sosyal gereksinimlerini tam olarak karşılayamayan ve ileride nasıl bir kişilik sergileyecekleri konusunda örnek alacakları modellerden yoksun büyüyen bu tip çocuklar, gerekli önlemler alınmazsa kuşku yok ki toplum için her zaman sorunlu kişiler olacaklardır.

E. Diğer Nedenler

Yukarıda belirttiklerimizin yanında, ailenin bütünlüğünü korumasına rağmen eğitim görmek vb. nedenlerle çocuğun ailesinden ayrı kalarak bir yakınının yanında ya da yatılı bir okulda kalmasının da suçluluğa yol açtığına bazı araştırmacılar dikkat çekmektedir. Örneğin, West ve Farrington'un yaptığı bir çalışmada 10 yaşından önce herhangi bir nedenle bir aydan daha uzun bir süreyle ailesinden ayrılmış 90 çocuğun %32,2'sinin suçlu olduğu, 10 yaşından önce ailesinden hiç ayrılmamış 237 çocuğun ise ancak %16'sının suça itildiğinin (Uluğtekin, 1991: 44) bulunması bu savı destekler nitelikte sonuçlardır. Aşağıda ilköğretim altıncı sınıfta okuyan bir erkek öğrenciye ait mektup da sanırım bu konuda bir fikir vermektedir;

“Sevgili dedeciğim ve babaanneciğim, hayatım bir çiçektir ama, yatılı okulda bir cehennem oldu. Size beni buradan alın! diye yalvardım, iki

kez de okuldan kaçtım, ama ne siz beni kurtardınız, ne de okuldan atıldım... Kısmet değilmiş... Bu okuldan kurtulmak için birçok şans var: Hocaya küfretmek, hırsızlık yapmak gibi. Ama bana göre bir olasılık daha var: İntihar..." (Yavuzer, 1998: 180)

Ailenin ekonomik yetersizliği, toplum tarafından dışlanması ya da izole edilmesi gibi nedenlerden dolayı çocukların belirli bir süre aile ortamından ya da kontrolünden uzak kalması veya ailenin çocuklarına sahip çıkacak güçte olmayışı, onların gayrimeşru faaliyetlerle uğraşan kişilerle ya da akran gruplarıyla temas kurarak suçlu ortamlara girmelerine sebep olabilmektedir;

"Bizim zamanımızda fakir ailelerin çocuklarını her mahalleden toplarlardı. 'Biz ailene bakarız, sana bakarız. Senin görevin bu işi yapmak..., bu adamı korumak... Götür bu silahı teslim et.' 9 yaşında bana silah verdiler. 'Al bunu şuna götür.' Götürdüğümüz yer göz koydu bize. Bir süre elden ele dolaştık. O yaştan beri hep böyle görmüşüm hayatı. Ben de size bunu sorayım dedim. Ben bu jileti niye yapıyam?" (Ümit, 2007: 179)

"10 yaşından beri gayri meşru kovalayan, olgun kişilerin yanında büyüdüm. Oturmayı kalkmayı öğrendim." (Ümit, 2007: 179)

Yine, savaş ya da işgal sonucu ailenin parçalanması da suçlu davranışların nedeni olabilmektedir. Çocuğun bu tip trajik olaylar sonucu ailesinden ayrılmasının onda çeşitli travmalara yol açacağı bazı araştırmacılar tarafından bildirilmektedir. Burlingham ve A. Freud çocukların başka yerlere naklini gerektiren ve anne-babalarından uzak kalmalarına neden olan savaş gibi durumlarda gerileme, sosyalleşememe gibi sorunlar oluşacağını bunun ise onlarda kişilik karışıklıklarına yol açarak suçlu davranışlara neden olacağını (Evrin, 1970: 83) söylemektedirler. Nitekim A. Freud ve S. Damn tarafından anneleri ve babaları Nazi toplama kamplarında öldürülen altı mülteci Yahudi çocuk üzerinde yapılan incelemeler yukarıdaki görüşleri destekleyen bilgiler vermektedir. Hepsisi üç yaşlarında olan ve İngiltere'de bir yetiştirme yurduna getirilene kadar bir kamptan diğerine götürülen bu çocukların, birbirlerine karşı güçlü bir dayanışma davranışı sergiledikleri, yetişkinlere karşı ise kuşku ve korkuyla baktıkları görülmüştür (Elkin, 1995: 44-45). Freud ve Damn yaptıkları incelemelerde çocuklarla ilgili şu tespitlerde bulunmuşlardır:

"İlk geldikleri günlerde eşyalarının çoğunu bozuyor, kırıyorlardı. Görevlilere karşı soğuk, kayıtsız ve korkulu bir tavır takılmaktaydılar... Zaman zaman büyüklere tümüyle kayıtsız kalmaktaydılar. Odaya biri girdiğinde başlarını kaldırıp bakmıyorlardı bile. Ancak zorunlu bir gereksinimleri olduğu zaman büyüklerle ilgileniyorlardı. Gereksinimleri karşılandıktan sonra da aynı kişilere yine aynı kayıtsız tavırlarını yöneltmeye devam ediyorlardı. Kızdıklarında bağırıyor, tükürüyor, ısırtıyor, kötü sözler söylüyorlardı." (Elkin, 1995: 45)

Diğer taraftan, ailede annenin ya da babanın suç işleyerek cezaevine girmesi de çocukların suç olgusuyla karşı karşıya gelmelerine neden olabilmektedir. Anne ya da baba-

nın cezaevine girmesi aynı zamanda ailenin fiilen parçalanması anlamına geleceğinden (Uluğtekin, 1991: 43) çocukların belirli bir disiplin, koruma ve kontrolden uzak kalacakları açıktır;

“Babam ben çok küçükken girmiş içeri. 9 yıl yattı çıktı. 3 ay dışarıda kaldı. Sonra yine girdi içeri. 14 yılda dört ay gördüm babamı” (Ümit, 2007: 188)

Bütünlüğü bozulmamış aile açısından babanın erkek, annenin ise kız çocuk için model alınan ebeveynler olduğu göz önüne alındığında anne ya da babanın herhangi bir suçtan dolayı hapse girmesinin ailenin bütünlüğünü ya da dengesini bozacağı ve çocukların kontrol altında tutulmalarının zorlaşacağı böylece suçlu davranışlara yönelmelerinin ya da suç üreten ortamlara girmelerinin söz konusu olacağı söylenebilir. Anne ya da babadan birinin uyuşturucu ve alkol kullanması, aile içi şiddet, zina, akraba (kayın valide, kayın baba vs.) baskısı ya da evlilikten beklentilerin gerçekleşmemesi gibi sebeplerden dolayı ebeveynlerden birinin bir süreliğine evi terk etmesi de ailenin parçalanmasının nedenlerinden birisidir. Hükümlü çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada, çocukların %38,89'unun parçalanmış ailelerden geldiğinin ve bu ailelerin %31,42'sinin ise terk ve boşanmadan dolayı parçalandıklarının (Tor, 2008: 56) tespit edilmesi kuşkusuz dikkat çekici bir veridir. Evi terk, ister haklı isterse de haksız sebeplerden olsun ve olayın sonu ister boşanmayla isterse de eşlerin tekrar birleşmesiyle sonuçlansın, ayrılığın olduğu süre boyunca bundan en fazla çocukların zarar göreceği açıktır. Böylesi durumlarda ayrılık süresinin uzamasıyla çocukların bundan etkilenecek sağlıksız ortamlara girmeleri arasında doğru bir orantı vardır. Anne baba tekrar bir araya gelse bile yaşanan ayrılığın ve o süre içerisinde gerçekleşen gerginlik ve tartışmaların çocukların iç dünyasında oluşturduğu hasar kuşkusuz kolay kapanmayacaktır. İlerleyen süreçte de önce duygusal sonrasında ise fiilen aileden uzaklaşmaları söz konusu olabilecektir. Benzer sorunları anne ya da babanın iş/çalışma nedeniyle aileden bir süreliğine ayrı kalması için de söyleyebiliriz;

“... 3. sınıfa kadar başka yerde oturuyorduk. Babam Almanya'ya gitti; haber alamadık; buraya taşındık. Her şey bitti. 4. sınıfa geçtiğimde hırsızlığı öğrenmiştim.” (Ümit, 2007: 177–178)

Ailenin parçalanmasının nedenlerinden bir diğeri de kadının çalışması ya da ekonomik özgürlüğüdür. Modern toplumun sosyo-ekonomik üretim sürecinde kadın ve erkeğin rollerinin artan iş bölümü ve uzmanlaşma sonucu farklılaştığı görülmektedir. Ekonomik özgürlüğünü kazanan kadınla kimi erkeğin zihnindeki ‘kadın’ imajının örtüşmemesi ise eşler arası çatışmanın nedeni olabilmektedir. Çalışan eşi sahip kimi erkeklerin bilinçaltlarındaki ‘geleneksel topluma özgü kadın modeli’nden hareketle eşlerine karşı bir yaklaşım sergilemeleri, onların çoğu zaman eşlerinin sahip olduğu konum ve hakları görmelerini engelleyebilmektedir. Kadının kendi çabasıyla elde ettiği statüsüyle iş hayatında karşı cinsiyle eşit ilişkiler kuran biri haline gelmesi ve bu durumu aile hayatı içerisinde de sürdürmek istemesi ya da ev ekonomisine katkı sağlaması erkek tarafından otoritesine karşı bir tehdit olarak algılanabilmekte ve bu da uyumsuzluğun, geçimsizliğin veya ailenin parçalanmasının sebebi olabilmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada kadınların

aile içinde %39 oranında şiddet görme nedenlerinden ikisinin ‘kocasına karşılık verme’ ve ‘çocukların bakımını ihmal etme’ (<http://arsiv.ntvmsnbc.com/>) şeklinde olması sınırlı durum hakkında bir fikir vermektedir. Diğer taraftan, yapılan bir başka araştırmada ülkemizde 1990–2003 yılları arasında çalışan kadınların oranının kentlerde %64,7 oranında artması (<http://www.ozgundurus.com/>), boşanmaların da yıllar itibariyle sırasıyla 2000’de %76,23, 2001’de %91,60, 2002’de %90,45, 2003’te %89,31, 2004’te %93,14 ve 2005’te ise 95,98 şeklinde (<http://www.omrebedel.com/>) artan bir seyir göstermesi ve boşanma oranlarının ise en fazla büyük kentlerde olması² kadının çalışmasıyla ailenin parçalanması arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Aile, sosyal hayatın çekirdeği, temel dinamiğidir. Onun ‘iyi’ olması bir yerde toplumun ‘iyi’ olması anlamına gelmektedir. ‘İyi’den kastımız ebeveynlerinin eksiksiz olması ve üyelerinin birbirleriyle ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmasıdır. Sağlıklı ailelerin biyo-psiko-sosyal ve zihinsel açıdan sağlıklı bireyler yetiştireceğini ve ancak bu bireylerin sağlıklı bir toplumu oluşturabileceğini göz önüne aldığımızda bu kurumun sosyal hayatın bütünlüğü ve devamı için ne denli önemli olduğu da daha iyi anlaşılabilir. Bireyin anne ve babasını seçme şansının olmadığını ve özellikle belirli bir yaşa kadar onların kendisine yönelik tutum ve davranışlarını belirlemesinin olanaksızlığını göz önüne aldığımızda, ailenin birey açısından bir ‘yazgı’ olduğunu söyleyebiliriz. Bu yazgının ortadan kalkması, dağılması/çözülmesi/parçalanması ya da eksik hale gelmesi ise kuşkusuz bireyin birçok trajik olayla karşılaşması sonucunu doğurabilmektedir. Bu bağlamda birey, taciz ve tecavüze uğramaktan fuşşa, intihardan her türlü suçu sergileyen biri olmaya kadar pek çok dramatik olayın ve norm dışılığın parçası haline gelebilmektedir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle ülkemizde parçalanmış ailelerin giderek artan bir orana sahip olduğu görülmektedir. Ailenin bir yerde toplumun geleceği anlamını taşıdığı göz önüne aldığımızda durumun ciddiyeti daha da iyi anlaşılır olmaktadır. Bazı sosyolog ya da sosyal bilimcilerin özellikle modernleşmeye bağlı olarak son yıllarda aile kurumunun yapı ve işlevlerinde meydana gelen değişimleri (tek ebeveynli aile, birlikte yaşamaya dayalı aile, eşcinsel ebeveynli aile vb.) olumlu ya da zorunlu bir süreç olarak görmeleri ve buradan hareketle geleneksel aileye dönüşün olanaksız olduğunu söylemeleri kuşkusuz, söz konusu bilim insanlarının sosyal gerçekliğe yönelik olarak nerede durduklarıyla ve nereden baktıklarıyla ilgilidir. Bu konuda Batı’da on yıllardır yapılan konuyla ilgili tartışmaların belki de on yıllarca daha tartışılacağı söylenebilir. Süreç ne

2) İstatistiklere göre, 2002–2007 döneminde en çok boşanma davasının açıldığı kentler içinde üç büyük kent ilk sırada gelmektedir. Boşanma istatistiklerinde İstanbul ilk sırada, İzmir ikinci, Ankara ise üçüncü sırada yer almaktadır. İstanbul’da 2002 yılında 34 bin 996, 2003 yılında 47 bin 800, 2004 yılında 36 bin 106, 2005 yılında 35 bin 568, 2006 yılında 35 bin 738, 2007 yılında 36 bin 220 boşanma davasının açıldığı görülmektedir. İzmir’de açılan dava sayısı 2002 yılında 13 bin 129, 2003 yılında 16 bin 175, 2004 yılında 12 bin 788, 2005 yılında 13 bin 470, 2006 yılında 13 bin 974 ve 2007 yılında da 13 bin 961’dir. Boşanma istatistiklerinde üçüncü sırada yer alan Ankara’da ise 2002 yılında 11 bin 875, 2003 yılında 16 bin 157, 2004 yılında 12 bin 251, 2005 yılında 12 bin 948, 2006 yılında 12 bin 764, 2007 yılında ise 13 bin 401 boşanma davası açılmıştır. İstanbul, İzmir ve Ankara’yı ise Adana, Bursa, Antalya, Konya gibi büyük kentler izlemiştir (<http://www.turkforum.net/>).

olursa olsun ya da modernite insanlığı nereye sürüklerse sürüklesin insan için yadsınamaz bir gerçeklik varsa o da ailenin insan için vazgeçilmez bir kurum olduğudur. Dolayısıyla, yapı ve işlevleri ne kadar değişirse değişsin, bu kurumun bir şekilde, insanın hayatında var olmaya devam edeceği açıktır.

Ailenin tarihsel süreç içerisindeki seyri bir yana, bugün, bu kurumun bütünlüğünün bozulması halinde sosyal hayatın içinde bazı sorunlara kaynaklık ettiği bilinen bir durumdur. Ve bu sorunlara, bugünü merkez alarak ve belki de geleceği kurtarma ya da şekillendirme adına çözüm yollarının bulunması/belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda başta devlete ve ardından bireylere ve kurumlara bir takım sorumluluklar düşmektedir. Bunları şöyle belirtebiliriz:

➤ Ailenin varlığını sürdürmesine yönelik olarak bazı yasal düzenlemeler (boşanmayı zorlaştırmak vs.) söz konusudur. Genelde dünyanın, özelde de toplumumuzun ekonomi temelli hızlı bir değişim süreci yaşadığını göz önüne aldığımızda bu tür yasal uygulamaların aile kurumunun bütünlüğünün korunmasında çok da etkili olamayacağını söylemek gerekir. Toplumumuzda aile kurumunun çözülmesinin en önemli nedeninin bireylerin bu kuruma yükledikleri manevi anlamların giderek azalması olduğunu kabul ettiğimizde, çözümün de bireylerde bu anlamların çağa uygun bir şekilde yeniden artırılması için yapılacak girişimlerde yer aldığını söylemek gerekir. Bu bağlamda devlet, bu çabayı gerçekleştirecek bir rolü üstlenmeli; eğitim, medya vb. kurumları/organları kullanarak söz konusu zihniyete sahip bireylerin oluşmasını sağlamalı –ve anayasada da taahhüt ettiği gibi³- aile ve çocuğun korunmasına yönelik gerekli uygulamaları başlatmalıdır.

➤ Boşanma -kimi zaman- istenmeyen iyi bir edim olabilmektedir. Çünkü çocukların aile içerisinde sürekli olarak tartışma, kavgaya ve şiddet gibi sağlıksız görüntü ve diyaloglara tanıklık etmelerinden ve ileride patolojik kişiler olarak toplumda yer almalarındansa evliliği bitirmek kuşkusuz en doğru karar ve davranış olacaktır. Onların aile içerisinde tanıklık ettikleri olumsuz tutum ve davranışlar, çeşitli ruhsal travmalar yaşamalarına ve ilerleyen süreçte telafisi mümkün olmayan kişilik bozukluklarına yol açabilmektedir. Bu ise toplum için sorun oluşturacak suçlu bireylerin yaratılması anlamına gelmektedir. Anne-babanın hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın sağlıksız/trajik bir aile ortamı oluşturarak onu çevre baskısı vs. nedenlerle sürdürmeye çalışmaları yerine boşanmayı tercih etmeleri kuşkusuz yerinde bir karar olacaktır ve çocukların daha az zarar görmelerini sağlayacaktır. Boşanma sonrası anne-babanın çocuklarına yönelik hassasiyet göstermesi gereken birtakım hususlar söz konusudur. Anne-babanın çocuklarına göstereceği bu tür tutum ve davranışlar onların psiko-sosyal ve zihinsel açıdan yaşayabilecekleri muhtemel sorunları hafifletecek, belki de ortadan kaldıracak ve onların sapkın ya da suçlu edimlerde

3) 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Ailenin Korunması" başlıklı 41. maddesinde "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." ve sosyal güvenlik hakkını düzenleyen 61. maddesinde ise, "Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır ve bu amaçla gerekli teşkilatı ve tesisleri kurar veya kurdurur." (<http://www.tbmm.gov.tr/>) taahhüdünde bulunmaktadır.

bulunmalarına veya bu tür davranışların sergilendiği ortamlara girmelerine engel olacaktır. Ebeveynlerin boşanma/ayrılık kararı almayla ilgili dikkat etmeleri gereken söz konusu hususları kısaca şöyle belirtebiliriz;

- Boşanma kararını boşanma gerçekleşmeden önce çocukla paylaşmalı, hatta gerekirse uzman yardımı almalıdırlar.

- Çocuklar genelde boşanmanın sorumlusu olarak kendilerini görmektedirler. Dolayısıyla ona ayrılığın sorumlusunun kendisi olmadığı uygun bir dille söylenmelidir.

- Hem çocuklarına hem de topluma olan sorumluluklarının bitmeyeceğini bilmelidirler. Yani bir çocuğu anne ya da baba sevgisi ve ilgisinden yoksun bırakmanın vicdani sorumluluğunun yanında, onun böylesi koşullarda büyümesi halinde toplum için ne denli bir sorun olacağı ve ileride topluma vereceği muhtemel zararın bilincinde olmalıdırlar.

- Boşanma öncesi, boşanma esnası ve sonrasında çocuklarını yaşayan tartışmaların içine sokmamalı, ayrıca, onların taraf olmasına yol açacak tutumlardan kaçınmalıdırlar.

- Anne ve babasıyla birlikte mutlu bir aile ortamı içerisinde yaşamak her çocuğun temel hakkıdır. Dolayısıyla boşansalar da çocuklarının bu hakkının daim olduğunu ve -Çocuk Hakları Sözleşmesinin 9. maddenin 3. bendinde de belirtildiği gibi- onun her ikisini sorunsuzca ziyaret edebileceğini ya da görebileceğini bilmelidirler. Ayrıca boşanma sonrası anne-babasıyla olumlu ilişkiler sürdürmesine olanak tanınan çocukların bu süreçten daha az kayıpla çıktıklarını da unutmamalıdırlar.

- Ebeveynlerden biri ya da her ikisi boşanma sonrası başka biriyle evlenmeyi düşünse dahi çocuğun bundan olumsuz etkileneceğini göz önüne alarak bu durumu bir müddet (iki ya da üç yıl) ertelemelidirler.

- Çocuktan uzak kalacak olan ebeveyn boşanma sürecini aşama aşama gerçekleştirmesi gerektiğini, ani kopuşun çocukta ciddi sorunlar yaratacağını bilmelidir. (Gelişmiş ülkelerde çocuğun velayeti iki ebeveyn arasında eşit olarak paylaşılırken ülkemizde ise velayet tek bir ebeveyn verilmektedir. Ülkemizdeki bu durumun değiştirilmesi söz konusu durumda karşı karşıya kalan çocukların gelişimi açısından kuşkusuz önemli bir girişim olacaktır.)

- Gelişmiş ülkelerde 'Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu' (eski eşin çocuğa psikolojik baskı yaparak, babaya karşı düşmanlaştırması) yla ilgili bir bilinç söz konusu olduğundan yargı temsilcisi her iki ebeveyni psikolog raporuna göre değerlendirmekte ve çocuğun geleceği hakkında bir karara varmaktadır. Ülkemizde ise, boşanma sonrasında çocuğun velayeti %99 oranında anneye bırakılmaktadır. Anne ise zaman içerisinde çocuğu babasından soğutmakta ve hatta babasını ona düşman gibi gösterebilmektedir. Bu ise özellikle çocuk açısından pek çok psikolojik sorunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla çocukların bu tip sorunlarla karşılaşmalarını önleyecek yasal düzenlemeler bir an önce oluşturulmalı ve yürürlüğe koyulmalıdır.

- Ayrılık gerçekleştikten sonra yaşamında bazı şeyler değişse de çok büyük değişikliklerin olmayacağını çocuklarına anlatmalıdırlar.

➤ Diğer taraftan toplumdaki parçalanmış aileler tespit edilerek, bu ailelere, belirli zaman aralıklarında manevi destek sağlayacak ziyaretler yapılmalı ve ailenin daha da da-

ğılmasının veya ailedeki çocukların evden uzaklaşmalarının, okulu bırakmalarının önüne geçecek uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Ayrıca manevi desteğin yanında söz konusu ailelere maddi katkılarda da bulunulmalıdır. Bu bağlamda halen yürürlükte olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun "Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği" (<http://www.shcek.gov.tr/>) hükümleri çerçevesinde verilen ve yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi araç-gereç vb. ni kapsayan ayni yardım ile sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre verilecek ve en yüksek devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) % 40'ına denk gelen nakdi yardım miktarları daha da iyileştirilmelidir.

➤ Daha önce parçalanmış ve üvey ebeveyne sahip aileler tespit edilip ebeveynlere psiko-sosyal destek sağlamak amacıyla bir birim oluşturularak uzman kişiler eşliğinde bazı bilgilendirmelerde bulunulmalı, böylece hem ailenin yeniden parçalanmasının önüne geçilmeli hem de çocukların bu tip aile yapılarında zarar görmeden sağlıklı bir şekilde yaşamaları sağlanmalıdır.

➤ Gayrimeşru çocuklar suçlu çocuklar arasında kayda değer bir orana sahiptir. Gayrimeşru çocukların bakıldığı kurumların iyileştirilmesi sanırım bu konuda alınması gereken tedbirlerin başında gelmektedir. Kimi kurumlarda yaşayan ve kötü muamelelere maruz kalan çocuklar yaşları dolmadan bu kurumlardan kaçmakta ve suçlu ortamlara girmektedirler. Bu durumun nedenlerinin başında ise kurum çalışanlarının çocuklara kötü muamelede bulunmaları gelmektedir. Dolayısıyla, bu kurumlarda çalışan personelin sorumluluk ve mesleki bilinçlerini/bilgilerini arttıracak ve ayrıca personelde görülmesi muhtemel 'tükenmişlik sendromu'nu ortadan kaldırarak daha verimli çalışmalarını sağlayacak seminerler/toplantılar düzenlenmeli, böylece personelin çocuklara yönelik yaklaşımları iyileştirilmelidir. Ayrıca bu kurumlarda çalışan sosyolog, psikolog ya da sosyal hizmet uzmanlarının mesleki performanslarını arttırmaya veya bilgilerini güncellemeye yönelik hizmet içi eğitim seminerleri verilmeli ya da bu tip uygulamaların sayıları artırılmalıdır.

➤ Diğer taraftan, günümüzde gelişmiş ülkelerde korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasında 'kurumsal' bakım yerine koruyucu aile, evlat edinme gibi önlemlerin alındığı görülmektedir. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerde korunmaya muhtaç çocukların %75'i koruyucu aile yanında bakılırken Türkiye'de bu oranın %4 olması (<http://www.tumgazeteler.com/>) dikkat çekicidir. Bunun yanında yine ülkemizde her yıl ortalama 3.000 evlat edinme müracaatı söz konusuysen bu taleplerin ancak sadece 450-500'ünün sonuca ulaşması ve bu çocukların bir aile yanına yerleştirilebilmesi ise üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur (<http://www.yardimx.com/>). Yapılan araştırmalar, 'koruyucu aile' uygulamasının ülkemizde düşük bir orana sahip olmasının nedeninin toplumun bu konuya ilgisiz olmasının ve ayrıca, hem 'koruyucu aile' hem de 'evlat edinme' uygulamalarının düşük düzeyde oluşunun ortak nedeninin ise bürokratik sürecin uzunluğuna karşın yeterli personelin bulunmaması olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla korunmaya muhtaç çocukların bir aile ortamı içerisinde sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak için devlet söz konusu bürokratik süreci kısaltmalı ve çeşitli kampanyalarla toplumun bu olguya duyarlılığını arttırmalıdır.

➤ Eğitim nedeniyle ailesinden uzakta yatılı okul ya da yurt gibi yerlerde kalan çocukların suçlu ortamlara girmesi veya suçluluğa zemin hazırlayan sigara, içki esrar vb.

maddelerle tanışması daha kolay olmaktadır. Dolayısıyla ilgili kurumlar, ailesinden uzakta bu tarz yerlerde kalan çocuklarla ilgili takip ve kontrol sistemini daha iyi bir konuma getirmelidir.

➤ Savaş ve işgal ortamlarında kuşkusuz en fazla zararı kadın ve çocuklar görmektedir. Yakın zamanda gerçekleşen Bosna ve Irak savaşları⁴ bunun en bariz örnekleridir. Bu tip durumlarda ailesinden uzak kalan çocuklar belirli kesimler ya da organize suç örgütleri tarafından kaçırılarak başta fuhuş ve organ pazarı olmak üzere çeşitli gayrimeşru faaliyetlerin nesnesi haline getirilmektedirler. Uluslar arası kurumlar, savaş ve işgal gibi durumlarda çocukların –tabii ki kadın ve yaşlıların da- güvenliğini sağlayıcı önlemlerin alınmasının yanında, savaşan tarafların ve işgalci devletlerin uluslar arası savaş hukukuna/kurallarına uymaları yönünde de katı tedbirler almalı ve gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

➤ Anne-babasından biri ya da her ikisi cezaevine giren çocukların bu durumdan olabildiğince az zarar görmelerini ve varsa eğitimlerini devam ettirmelerini sağlamak amacıyla, öncelikle devletin ilgili kurumları olmak üzere çocuğun yakın çevresinin de gerekli maddi ve manevi desteği sağlaması önemlidir. Özellikle de ebeveynlerin suçluluğunun çocuklara miras kalmasını önlemek için, devletin ilgili kurumu bu tür çocuklara gerekli psiko-sosyal desteği haftanın ya da ayın belirli zaman dilimlerinde uzman kişiler nezaretinde sağlamalıdır. Diğer taraftan, bu tip ailelerin çocuklarının çevre tarafından etiketlenerek ya da izole edilerek sosyal çevrelerinde ve okullarında psiko-sosyal açıdan çeşitli sorunlar yaşamalarının önüne geçmek amacıyla ailenin ikamet yerinin değiştirilmesi yararlı bir tutum olacaktır.

➤ Anne ya da babadan birinin bağımlılık yapan uyuşturucu madde ve alkol kullanması aile içi şiddetin önemli nedenlerinden birisidir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1994 yılında yaptığı bir çalışmada da ülkemizde aile içi şiddetin nedenlerinden alkol kullanımının %15'le dördüncü sırada (Doğan, 2000: 428) yer aldığı tespit edilmesi kanımızca konuyla ilgili önemli bir veridir. Bu bağlamda yerel yönetimler, buldukları bölgelerde uyuşturucu ve alkol kullanımı nedeniyle şiddet uygulanan aileleri tespit edip yardım olanaklarını sağlayacak birimler oluşturmalı ve bu ailelere gerekli rehabilitasyon hizmetlerini sunmalıdırlar. Diğer taraftan, uyuşturucu ve alkol kullanımının aile yapısına verdiği zararların anlatıldığı bilgilendirme toplantılarının toplumun tüm kesimlerinin katılımını sağlayacak şekilde uygulamaya konulması da yararlı olacaktır.

➤ Zina, akraba (kayın valide, kayın baba vs.) baskısı/kışkırtması, evlilikle ilgili beklentilerin gerçekleşmemesi sonucu eşlerden birinin evi terk etmesi gibi durumlar ailenin bir süreliğine ya da tamamen bütünlüğünün bozulmasına yol açan nedenlerdir. Böylesi bir sonuç ise, kuşkusuz aile kurumunun dolayısıyla da toplumun zarar görmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal yapıda aile kurumunun bütünlüğüne zarar veren birey kaynaklı bu tür tutum ve davranışların önüne geçebilmek için öncelikle evlilik ve aile konusunda bir bilinçlenmenin oluşturulması gerekmektedir. Bu açıdan;

4) Bkz; 'Tarihçi Yaşar Danişmaz: Bosna'da Ailesi Parçalanan 3 Bin Çocuk Var' (<http://www.haberler.com/>); Irak'taki savaş sonunda kimsesiz çocuk sayısının 1,5 milyon ile 5 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (<http://www.yasemininceoglu.com/>).

- Yanlış ya da hatalı evliliklerin toplumun maddi ve değerler dünyasına verdiği zararlar göz önüne alınmalı ve devletin ilgili bakanlığı tarafından eğitim müfredatı içerisine, çocuk ve gençlerin eş tercihi, evlilik ve aile konularında bilinçlenmelerini sağlayacak dersler koyulmalıdır,

- Kamu ve özel medya organlarıyla işbirliği kurularak konuyla ilgili olarak toplumun bilgilendirilmesine yönelik programlar (film, dizi, açık oturum vs.) yayınlanmalıdır,

- Modern yaşamın tüm değiştirici/dönüştürücü baskılarına ve belki de ekonomik sistemin tüm dayatmalarına rağmen, ailenin, toplumun bütünlüğü ve geleceği açısından önemi unutulmamalıdır. Bütünlüğü bozulmuş ailelerin çoğunlukta olduğu bir toplumda emperyal ekonomik sistemin daha kolay hareket ettiğini göz önüne aldığımızda, günümüzde aile kurumunu korumanın ne oranda zor olduğu da bir o kadar anlaşılır olmaktadır. Böylesi bir süreçten söz konusu kurumu dolayısıyla da toplumsal yapıyı koruyabilmek için devlet/hükümet radikal yasalar çıkartmalı ve en önemlisi de bunları uygulama cesaretini/başarısını göstermelidir.

> Ölüm nedenini dışta tutup, boşanma, evi terk vb. nedenleri göz önüne aldığımızda ve çocuğu merkeze koyarak çocuk hakları açısından da duruma baktığımızda, çocuğun ebeveyn yoksunluğu içinde büyümesinin başta çocuğa sonra da topluma karşı bir suç olduğunu düşünüyoruz. Bireyler bu tarz bir suçun tarafı olmak istemiyorlarsa evlilik öncesi tercihlerini iyice gözden geçirmeli, evlilik hayatına hazır olup olmadıklarını sorgulamalıdır. Diğer taraftan, evlendikten sonra mümkünse 2-3 yıl çocuk sahibi olmayıp, evliliklerini devam ettirebileceklerinden tamamen emin olduklarında çocuk sahibi olmaya karar vermelidirler.

> Ülkemizde kentleşme süreci ve ekonomik yapıda meydana gelen hızlı değişimlere bağlı olarak kadınların çalışma hayatındaki sayıları/oranları artmaktadır. Kadınların çalışma hayatında yer almalarının hem aile hem de ülke ekonomisine olumlu katkılar sağladığı açıktır. Ancak deyim yerindeyse 'erkek aklın' ürettiği iş hayatına özgü değerlerin ve çalışma olanaklarının ya da aşırı rekabet ve hırs üzerine kurulu ekonomik ilişkilerin kadınlar tarafından içselleştirilmelerinin zorluğu onlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. En önemlisi de iş hayatında bu tarz olumsuz etkilere muhatap olan kadının bunları ev/aile ortamına taşımasıdır. Bu ise aile hayatında kadının, eşine ve ailesine karşı daha az fedakâr olmaktan aile içi otoritenin paylaşılmasına kadar çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Eşler, yaşanan bu sorunları ya kendileri ya da herhangi bir uzmanın yardımına başvurarak çözüm yoluna gitmediklerinde ise aile içerisinde çeşitli şiddet olayları ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ise, çocukların psiko-sosyal açıdan yıpranmalarından eşlerden birinin evi terk etmesine ya da çocukların evden kaçmalarından eşlerin boşanmasına kadar bir takım olumsuz sonuçları doğurabilmektedir. En önemlisi de çocuklar, bu tarz ilişkilerden zarar görerek ev dışına yönelebilmekte ve sapkın/norm dışı kişi ya da ortamlarla temas kurarak suçlu bireyler haline gelebilmektedirler. Dolayısıyla, kadının çalışma hayatında yer almasının özellikle çocuklar üzerindeki olumsuz sonuçlarını önlemenin yolu sanırım toplumdaki kadına yönelik algının değiştirilmesidir. Bu ise, ülkenin eğitim ve medya olanaklarını kullanarak toplumun bilinçlendirilmesi ve

kadının değersizliğine yönelik gelenek ya da din kaynaklı algının yanlışlığının toplumun tüm kesimlerini içine alan bir çalışmayla ortadan kaldırılmasıyla mümkündür.

➤ Burada belki de bahsetmemiz gereken hususlardan biri de parçalanmış aile çocuklarının gelişimlerinde önemli bir etkiye sahip olan öğretmenlerdir. İnsanın psiko-sosyal ve zihinsel gelişiminde göz ardı edilmeyecek bir etkiye sahip olan öğretmenler, bu bilinç içerisinde, varsa, sınıflarında bu tip ailelerden gelen çocukları tespit etmeli ve onlara gerekli ilgiyi göstererek yardımda bulunmalıdırlar. Parçalanmış ailelerden gelen çocuklara gösterecekleri ilgi ve yardımlarla onların da diğer çocuklar gibi başarılı olabileceklerini bilmeli ve pek çok zorluk, yoksunluk ve sıkıntıyla karşı karşıya kalan bu tip çocuklar için deyim yerindeyse sığınılacak bir liman olabilmelidirler. Bu konuda literatürde geçen ‘Teddy’den Üç Mektup’ (Kılıç, 2009: 161-164) adlı hikâye gibi anlatılara vakıf olmalı ve kendilerinin, çocukların hayatlarındaki önemli dönüm noktalarından birisi olabileceklerini bilmelidirler.

➤ Parçalanmış ailelere mensup çocukların önemli bir oranı her an sapkın tutum ve davranışların söz konusu olduğu ortamlara dahil olabilecek bir durumdadırlar. Dolayısıyla devlet, söz konusu çocukların toplumdaki suç olgusunun bir parçası olmaları ihtimaline karşı onlara iş olanakları sunan ya da bu çocukların korunduğu, eğitildiği vb. kurumlara özellikle maddi yardımlarda bulunan kişi veya kuruluşlara vergi indirimini uygulayarak onların toplum için sorun teşkil eden kişiler olmalarının önüne geçmelidir.

Sonuç olarak, ailenin parçalanması toplumdaki suçluluğun özellikle de çocuk suçluluğunun önemli nedenlerinden birisidir. Ve bu olgu, her şeyden önce, bir ülkenin enerjisinin önemli bir bölümüne ipotek koyan bir patolojidir. Dolayısıyla, söz konusu olgunun ortaya çıkmasını önleyecek uygulamalar ne kadar iyi sağlanırsa bu alana o oranda az kaynak ayrılacak ve ülkenin maddi ve manevi enerjisi de daha verimli alanlarda kullanılacaktır. Toplumdaki dayanışma, paylaşma gibi değerler zinde tutulabilirirse aile kurumu da bundan payını alacak ve bu kurumun parçalanma oranı azalacak ve toplumdaki parçalanmış aile olgusundan kaynaklanan suçluluk oranları da o nispette azalacak ve toplumun birikimleri daha verimli alanlarda kullanılacaktır.

Kaynakça

- Behramoğlu, N. (1975). Çocuklar Suçsuz. İstanbul: Yar Yayınları.
- Berkes, N. (1931). Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları. İstanbul: Adam Yayınları.
- Beşmart, A. (1967). Suçlu Çocuklar ve Yargılanması. Artvin: Gürbüz Basımevi.
- Cardwell, M. ve Flanagan, C. (2005). Psychology As The Complete Companion. Cheltenham: Nelson Thornes Ltd.
- Doğan, İ. (2000). Sosyoloji. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1943). “Garp Memleketlerinde ve Memleketimizde Çocuk Suçluluğunun Umumî İnkişafı”, İş – Felsefe, Ahlâk ve İctimaiyat Mecmuası – Cumhuriyetin XX nci Yılında Çocuk Meselesi. 34 (9), 2, (96-126).
- Kılıç, D. (2009). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Elkin, F. (1995). Çocuk ve Toplum. (Çev. N. Güngör). Ankara: Gündoğan Yayınları. (1995).
- Erkan, R. vd. (2002). “Sosyal Çevrenin Sokak Çocukluluğuna ve Çocuk Suçluluğuna Etkisi: Diyarbakır Örneği” [Bildiri]. (Ed.). I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu-Bildiriler. (ss. 51–78). Ankara: Tisamat Basım Sanayi.
- Eserpek, A. (1993). Monografik Bir Çalışma “Şirince Köyü Araştırması”. İzmir: Ege Üniversitesi Araştırma Fon Saymanlığı, Proje No: 002.
- Eserpek, A. (1979). Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme - Erzurum’un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 76.
- Evrin, S. (1970). Psikoloji Açısından Suçluluk Sorunu ve Psikososyolojik İzahı Denemesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Gibbons, D. C. (1987). Society, Crime, And Criminal Behavior. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Günçe, G. (1983). “Çocuk Suçluluğu ve Aile” [Bildiri]. Esin Onur (Y. H.) Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu 22–23 Haziran 1983. ss. 1–6). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hawkins, J. D. (1996). Delinquency and Crime: Current Theories. Cambridge: Cambridge University Press.
- İnanç, B. Y. vd. (2005). Gelişim Psikolojisi. Adana: Adana Nobel Kitabevleri.
- İzzet, M. (1933). İçtimaiyat. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Lombroso, C. (1911). Crime Its Causes and Remedies. (Trans. H. P. Horton). London: Little, Brown, and Company.
- Malik, H. A. (1931). Türkiyede Suçlu Çocuk. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Mangır, M. (1992). Ankara Kalaba Çocuk İslahevinde Bulunan Suça Yönelmiş Çocukların İşledikleri Suç Türleri İle Uyum Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Orhon, G. (1962). Suçlu Çocuklarla İlgili Bir İnceleme. Ankara: Gürsoy Basımevi.
- Polat, O. (2004). Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Seyhan, K. ve Bahar, H. İ. (2006). “Çocuk Suçluluğu”. Ş. Ş. Erçetin (Ed.). Çocuk ve Suç. (ss. 1-60). Ankara: Hegem Yayınları.
- Soyaslan, D. (1996). Kriminoloji Dersleri. Ankara: Adalet Matbaacılık.
- Taşçıoğlu, R. (1943). “Suçlarda İçtimai Âmiller Hakkında Bir Deneme”. Sosyoloji Dergisi. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, Sayı: II.
- Tezcan, M. (2005). Çocuk Sosyolojisi. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1997). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: ?.

- Topçu, S. (1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Tor, H. (2008). "Çocuk Suçluluğunda Ailenin Rolü" [Bildiri]. Adem Solak (Ed.). Suçla Mücadele Açısından Aile Eğitimi ve Denetimli Serbestlik, Amasya Sempozyumu, 22-24 Mayıs 2008. Hegem Yayınları.
- Uluğtekin, S. (1991). Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma. Ankara: Bizim Büro.
- Ümit, E. (2007). Mekândan İmkâna Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Walczak, Y. ve Burns, S. (2004). Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri. (Çev. İ. Ersevimi), İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yavuzer, H. (2004). Çocuğu Tanımak ve Anlamak. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1996). Çocuk ve Suç. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1998). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (1990). Gençlik Çağı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/474466.asp?cp1=1>, 30.10.2010, 18:42.
- http://berkeley.edu/news/media/releases/2000/09/05_divorce.html, 15.10.2010, 23:05.
- <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=5855520> &tarih=2007-01-29, 15.10.2010, 13:10, (Haberin Yayın Tarihi: 29.01.2007).
- http://www.gunisigigazetesi.net/elazig_haberleri.php?haber=engelli-genc-uvey-babasi-ni-oldurdu, 06.11.2010, 07:25, (Haberin Yayın Tarihi: 14.09. 2007).
- <http://www.haberler.com/tarihci-yasar-danismaz-bosna-da-ailesi-parcalanan-haberi/>, 03.12.2010, 20:30, (Haberin Yayın Tarihi: 09.12.2009).
- <http://www.haberler.gen.al/2010-11-09/bana-yuksek-sesle-cevap-verme-diyen-uvey-annesini-bicaklayarak-oldurdu/>, 11.11.2010, 07:30.
- <http://www.haber7.com/haber/20100928/Uvey-annesini-bogazini-keserek-oldurdu.php>, 08.10.2010, 10:15, (Haberin Yayın Tarihi: 28.09.2010).
- <http://www.omrebedel.com/evlilik/aile-forumu/1002-turkiyede-bosanma-bosanma-oraninin-artisi-nedenleri-ve-arastirmalar.html>, 30.10.2010, 18:52.
- <http://www.ozgundurus.com/Haber/Aile-Yasam/24112009/Bosanma-oranlari-gelismisligin-olcutu-mu.php>, 30.10.2010, 18:58.
- [http://www.shcek.gov.tr/shcek-genel-mudurlugu-ayni-nakdi-yardim-yonetmeligi-\(degisiklik.aspx](http://www.shcek.gov.tr/shcek-genel-mudurlugu-ayni-nakdi-yardim-yonetmeligi-(degisiklik.aspx), 07.02.2011, 20:55.
- <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>, 01.02.2011, 19:20.
- <http://www.tumgazeteler.com/?a=1131710&cache=1>, 20.01.2011, 18:40.
- <http://www.turkforum.net/1108658199-turkiye-bosanma-oranlari-artiyor.html>, 30.10.2010, 18:49.
- <http://www.yardimx.com/haber/diger-konular/sosyal-hizmetler-ve-cocuk-esirgeme-ku-rumu-genel-mudurlugunce-yurutulen-evlat-edinme-islemleri.html>, 22.01.2011, 08:10.